

Marcin Gołaszewski

Normy prawne i standardy branżowe w zakresie badań poligraficznych w wybranych krajach (Podsumowanie I Międzynarodowego Sympozjum Poligraferów, Emów 21 - 24 czerwca 2010)

Ku jednolitym standardom i doskonaleniu dobrych praktyk w dziedzinie badań poligraficznych – taka myśl przewodnia towarzyszyła organizatorom sympozjum poligraferów, które w Polsce po raz pierwszy odbyło się w formule międzynarodowej. Spotkanie zorganizowano w Centralnym Ośrodku Szkolenia ABW im. gen. Stefana Rowecznego „Grotą” w Emowie, a nadzór merytoryczny objęli eksperci Inspektoratu Nadzoru, Kontroli i Bezpieczeństwa Wewnętrznego ABW w zakresie badań poligraficznych.

Podstawowym celem sympozjum był przegląd uregulowań prawnych i przyjętych standardów dotyczących badań poligraficznych w wybranych krajach (Stany Zjednoczone, Izrael, Litwa, Federacja Rosyjska). Wiedza ta miała dać solidne merytoryczne podstawy do osiągnięcia w środowisku polskich poligraferów konsensusu w sprawie katalogu norm odnoszących się do metodologii oraz formułowania opinii z badań psychofizjologicznych. To, z kolei, w niedalekiej przyszłości ma umożliwić opracowanie stosownych projektów uzupełniających polskie prawo i normy branżowe w przedmiotowej dziedzinie. Innym celem – równie istotnym – była wymiana doświadczeń i prezentacja najnowszych wyników badań naukowych dotyczących wykorzystywania poligrafu przy weryfikacji prawdziwości, śladów pamięciowych.

W sympozjum wzięli udział goście zagraniczni: Prezydent Amerykańskiego Stowarzyszenia Poligraferów (APA) – Dan Sosnowski, były szef departamentu badań poligraficznych Izraelskiej Agencji Bezpieczeństwa – Tuvia Shurany, przedstawiciel ds. badań naukowych amerykańskiej firmy „Lafayette Instrument” – Raymond Nelson oraz reprezentant Departamentu Bezpieczeństwa Państwowego na Litwie – Karolis Stulpinas. Wśród polskich uczestników znaleźli się wybitni eksperci z ośrodków akademickich: prorektor Uniwersytetu Warszawskiego – prof. dr hab. Tadeusz Tomaszewski, prof. dr hab. Jan Widacki z Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego i prof. dr hab. Tadeusz Widła z Uniwersytetu Śląskiego. Należy podkreślić, że do uczestnictwa w sympozjum zostali oddelegowani przedstawiciele wszystkich polskich instytucji publicznych mających doświadczenie w prowadzeniu badań poligraficznych, tj. Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Żandarmerii Wojskowej, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Policji i Ministerstwa Finansów.

Zgromadzonych gości uroczyście przywitał Zastępca Szefa ABW – płk Paweł Białek. Przewodnictwo w obradach plenarnych objął prof. Jan Widacki. Pierwsze dwa dni przewidziano na wystąpienia gości zagranicznych, pozostałe – na prelekcje ekspertów krajowych i prace warsztatowe w grupach roboczych.

Prezydent Amerykańskiego Stowarzyszenia Poligraferów wskazywał, że w Stanach Zjednoczonych funkcjonuje szeroki katalog norm przyjętych przez pewnego rodzaju korporację branżową, jaką jest APA. Wiele krajów podąża za tymi standardami, a stale rosnąca liczba zagranicznych członków stowarzyszenia implikuje potrzebę przekształcenia organizacji w Międzynarodowe Stowarzyszenie Poligraferów. Obok APA

istnieje wiele mniejszych stowarzyszeń o charakterze regionalnym lub skupiających poszczególne grupy zawodowe (np. policjantów). Ponadto, zyskujące powszechną akceptację standardy zapisywane są w katalogu ASTM (*American Society for Testing and Materials* – Amerykańskiego Stowarzyszenia Badań i Materiałów). Jeśli chodzi o krajowe ustawodawstwo – ustrój polityczny USA sprawia, że poszczególne stany rządzą się własnymi prawami w zakresie podstawowych warunków prowadzenia badań poligraficznych i kryteriów licencyjnych. Idealnym, choć trudnym do realizacji, rozwiązaniem byłoby ujednoczenie norm na poziomie federalnym. Dan Sosnowski zachęcał do takiego rozwiązania w Polsce twierdząc, że obecny etap rozwoju dziedziny badań poligraficznych w naszym kraju jest w tym kontekście bardzo korzystny. Podkreślał, że przestrzeganie obowiązujących norm merytorycznych i etycznych stanowi warunek sine qua non wydawania pewnych i rzetelnych opinii. Merytoryczny program symposium Sosnowski wzbogacił również o uwagi dotyczące badań osób popełniających przestępstwa na tle seksualnym. Obecnie w Stanach Zjednoczonych badania tego typu prowadzi się wobec skazanych poddawanych terapii, którzy przebywają na zwolnieniu warunkowym.

Prelegent z Izraela, Tuvia Shurany, poruszył problematykę kontroli jakości prowadzonych badań poligraficznych oraz aspekty związane z takimi badaniami w zakresie procedury poświadczenia bezpieczeństwa osobowego. Nadmienił, że w Izraelu również prowadzone są prace legislacyjne dotyczące regulacji zastosowania poligrafu. Aby uniknąć sporów, część zapisów – w odniesieniu do kwalifikacji poligrafera i wymogów licencyjnych – ma dotyczyć wyłącznie osób rozpoczynających pracę w zawodzie po wejściu w życie nowego prawa.

Przedstawiciel służby partnerskiej na Litwie, Karolis Stulpinas, zaprezentował istniejące ustawodawstwo litewskie dotyczące wykorzystania poligrafu. Zwrócił uwagę, że jest ono potrzebne, choć z uwagi na to, że badania poligraficzne na Litwie stanowią stosunkowo młodą dziedzinę, jest jeszcze niedoskonałe. Generalnie, litewscy poligraferzy opierają się na standardach wyznaczonych przez APA.

Ekspertka ABW, Renata Dąbrowska, omówiła natomiast projekt ustawy Federacji Rosyjskiej o zastosowaniu poligrafu. Projekt ten powstał w 2005 r. i istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że zostanie zatwierdzony w 2010. Jest to dokument, który dość rygorystycznie reguluje poszczególne aspekty związane z badaniami poligraficznymi. Przewiduje m.in. dwie kategorie badań: obowiązkowe i dobrowolne. Badaniom obowiązkowym mieliby podlegać:

- obywatele Federacji Rosyjskiej mający dostęp do tajemnicy państwowej,
- osoby wstępujące do służby w organach spraw wewnętrznych, Służby Wywiadu Zagranicznego, Federalnej Służby Bezpieczeństwa,
- komornicy sądowi,
- funkcjonariusze służb wymiaru sprawiedliwości, organów ochrony prawa, prokuratury, urzędu celnego, MON,
- osoby zatrudnione lub ubiegające się o pracę w miejscach związanych z zabezpieczeniem obiektów szczególnego znaczenia lub niebezpiecznych.

Odmowa poddania się takiemu obowiązkowemu badaniu stanowi podstawę odmowy przyjęcia do pracy lub służby lub niedopuszczenia do pełnienia obowiązków służbowych. Badanie dobrowolne może się natomiast odbyć na podstawie pisemnej zgody obywateli Federacji Rosyjskiej, cudzoziemców lub osób nie posiadających obywatelstwa, które nie podlegają badaniom obowiązkowym. Takie badania mogą przeprowadzać:

- organy władzy państwowej w ramach czynności operacyjno-rozpoznawczych i w toku śledztw lub rozpraw sądowych,

- organy państwowe i niepaństwowe podczas nawiązywania stosunku pracy lub przyjmowania do pracy lub służby; w celu zapobiegania i dochodzenia łamania prawa w ramach stosunku pracy; zgodnie z umową o pracę – wobec osób mających dostęp do informacji poufnych; w sytuacji złamania prawa w ramach stosunku pracy, o ile taki obowiązek został zawarty w umowie o pracę. Badanie tego typu może inicjować zarówno pracodawca, jak i osoba badana.

Tuvia Shurany i Raymond Nelson podzielili się ponadto swoją wiedzą dotyczącą praktyki wykorzystywania poligrafu. Swoje wystąpienia kontynuowali również trzeciego dnia sympozjum. Shurany udzielił cennych szczegółowych wskazówek odnośnie kilku technik badawczych oraz metodyki formułowania odpowiednich pytań. Z kolei Raymond Nelson, poza prezentacją kilku formatów testów, skupił się na naukowych podstawach badań poligraficznych i omówił wyniki eksperymentów, w których uczestniczył.

Spośród polskich prelegentów jako pierwszy wystąpił prof. Jan Widacki, który potwierdził znaczenie poligrafu jako uznanej techniki detekcji nieuczciwości. Wskazał jednocześnie na kierunki poszukiwań nowych technik, takich jak: analiza napięcia w głosie, analiza ruchu gałek ocznych i źrenic, badanie fal mózgowych. Podkreślił, że część technik będzie rodziła problemy natury etycznej, ponieważ umożliwi przeprowadzanie praktyk detekcji nieuczciwości na odległość – bez wiedzy i zgody badanego.

Prof. Tadeusz Tomaszewski wygłosił wykład na temat opinii biegłego. Przedstawił prawa i obowiązki spoczywające na biegłych, kryteria formalne ich opinii i podzielił się cennymi uwagami dotyczącymi praktyki biegłego w relacjach z organami procesowymi.

Część plenarną obrad zakończyła prezentacja funkcjonariusza Straży Granicznej, Tomasza Rewelskiego, na temat oceny wiarygodności wyrazu twarzy osób znajdujących się w sytuacji stresowej w połączeniu z ćwiczeniami praktycznymi uczestników. Do końca 2010 r. planowane jest opublikowanie szczegółowego opracowania wszystkich wystąpień, które miały miejsce podczas obrad plenarnych.

Ostatniego dnia sympozjum rozpoczęto prace w trzech roboczych komisjach: do spraw kryteriów dopuszczalności badań poligraficznych (zajmującej się m.in. ustaleniem przedmiotowego i podmiotowego zakresu badań oraz wymogów dotyczących komponentów stosowanych urządzeń i środowiska badań), ds. metodologii prowadzenia badań poligraficznych (zajmującej się m.in. wypracowaniem wytycznych dotyczących stosowania uznanych i wiarygodnych technik prowadzenia badań) oraz ds. licencji i kontroli jakości (zajmującej się formułowaniem kryteriów dla osób prowadzących badania, zestawieniem wykazu honorowanych dyplomów, certyfikatów i wymogów licencyjnych dla podmiotów prywatnych oraz projektowaniem systemu kontroli jakości).

Należy podkreślić, że przedstawiciele wszystkich instytucji biorących udział w sympozjum wykazywali chęć konstruktywnej pracy w poszczególnych obszarach. Zapadły pierwsze merytoryczne ustalenia i zdecydowano o kontynuowaniu dyskusji w uformowanych komisjach podczas kolejnych spotkań, których gospodarzami mają być różne instytucje krajowe. Po przedstawieniu ostatecznych wniosków przez wyżej wymienione międzyinstytucjonalne komisje robocze zbierze się czwarta komisja – kodyfikacyjna, która z udziałem ekspertów prawa przełoży wypracowane koncepcje na język legislacyjny.

Na zakończenie zaproszeni goście wyrazili nadzieję, że formuła międzynarodowych sympozjów poligraferów będzie kontynuowana.